

Araştırma Makalesi • Research Article

Zazakî de Ergatîvîte

Ergativity in the Zaza Language

Ahmet Kırkan ^{a,*}

^aDr. Öğr. Üyesi, Üniversiteya Mardin Artuklu, Beşê Zıwan û Edebîyatê Kurdî, 47100, Mardin/Türkiye
ORCID: 0000-0003-3885-5218

.MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 31 Temmuz 2020
Düzeltilme tarihi: 02 Şubat 2021
Kabul tarihi: 08 Şubat 2021

Anahtar Kelimeler:

Ergativite
Zazaca
Geçişli Fiil
Geçişsiz Fiil,
Absolutif

ARTICLE INFO

Article history:

Received 31 July 2020
Received in revised form 02 February 2021
Accepted 08 February 2021

Keywords:

Ergativity, Zazaki,
Transitive Verb,
Intransitive Verb,
Absolute

ÖZ

Ergativite ve bunun cümleler üzerindeki etkisi, diller arasındaki büyük farklardan biridir. Ergativite, Farsça gibi dillerde herhangi bir tesiri kalmamıştır ama Zazacada halen etkisini sürdürmektedir. Lakin Zazaca da tam ergatif bir dil değildir. Zazacada ergativite sadece geçmiş zamanda kalmış olup, bu anlamda Zazaca yarım-ergatif bir dildir. Bu çalışmanın amacı Zazacada ergativiteyi açıklamaktır. Çalışmada bazen Zazaca ve Kurmanca karşılaştırmalı olarak verilmiştir. Zazacada eski dillerde olan arkaik özellikler kalmış ve korunmuştur. Çalışmada ergativite geçişli ve geçişsiz fiil çekimlerine bağlı olarak açıklanacaktır. Bu çalışmada standart Zazaca kullanılmıştır. Çünkü bazı ağızlarda ergativite ortadan kalkmaktadır.

ABSTRACT

Ergativity and its effect on sentences is one of the big differences between languages. Ergativity has no effect on languages such as Persian, but in Zaza language still continues. However, Zazaki is not a fully ergative language either. In Zaza language, ergativity is only in the past, and in this sense, Zazaki is a semi-ergative language. The aim of this study is to explain the ergativity in Zaza language. In the study, sometimes Zazaki and Kurmanci are given comparatively. In Zaza language, the archaic features of the old languages have remained and preserved. In the study, ergativity will be explained depending on transitive and intransitive verb conjugations. In this study, standard Zaza language is used. Because in some dialects, ergativity disappears.

1. Destpêk

Ziwanasî, zıwanan goreyê zaf taybetmendîyan dabeş kenê û nê taybetmendîyan ra di hebî zî akuzatîv-nomînatîf û ergatîve-absolutîve biyayîşê zıwanan o. Nê di parametreyî çiyakerdîşê zıwanan de taybetmendîyê muhîm ê. Ziwananê akuzatîve-nomînatîfan de goreyê derbasdar yan nederbasdar biyayîşî karan rewşa subjeî nêvurîyêna. Yanî subje her tim û her dem de halê sadeyi de yo. Ziwanan yê ergatîve-absolutîvan de subje karanê derbasdaran de halê

sadeyî de labelê karanê nederbasdaran de halê oblîkî de yo. Ziwananê ergatîvan de di hebî subjeî (agent û subject) vejîyênê meydan. Agent, zafane manaya *kerdexo* ke karî keno de şuxulîyêno, subject zî *failî umûmî* rê teqabul keno. O semed ra na xebate de vera *kerdaxî*, subje do bêro şuxulnayene.

Ziwanî goreyê parametreyanê ziwanasîye sewbîna zıwanan ra cîya benê yan sewbîna zıwanan reyde aqreba benê. Hetê cografya ra nêzdîyê yewbînan biyayîşê zıwanan,

* Sorumlu yazar/Corresponding author
e-posta:ahmetkirkkan@gmail.com

hetê taybetmendîyanê ziwannasîye ra dûrîbîyayîşî rê manî nîyo. Çünke zaf miletî estê ke tîmîyan de ciwîyênê labelê ziwane înan hetê malbata ziwani ra ye. Misale, tirkî hetê bînayî ra kurdkî ra zaf cîya ya. Tirkî ziwaneka akuzatîve-nomînatîv a. Yanî Tirkî de her dem de karî goreyê subjeyî yenê antene, objeyî antişê karî ser o tesîrêk nêkenê. Labelê kurdkî û taye ziwane malbata Hind-Ewropayî de objeyî antişê karî rê tesîr kenê.

Na xebate de zazakî de ergatîvîteyî ser o ameyo vindertene. Ergatîvîte seba zazakî taybetmendîyêka muhîm a. Çünke malbata ziwane ye Hind-Ewropayî de taye ziwane de ergatîvîte vîndî bîyo yan beno. Seba cû zazakî de ergatîvîteyî îzahkerdiş hem seba zazakî hem zî seba ziwane îrankî elzem o. Yeno zanayîş ke ergatîvîte antişê karan û objeyan a tîkildar o. O semed ra na xebate de karî, karan de taybetmendîyê derbasdar û nederbasdarî do îzah bibê. Dima zazakî de ergatîvîte do bi tabloyan a bêro îzah bikerê. Mîyanê ziwane kurdkî de taybetmendîyê arkaîkî tewr zêde zazakî de ameyê seveknayene. Mesela taybetmendîyê sey *zayend*, *nêriye* û *makîye* sorankî de orte ra werîştê labelê zazakî de zayend bi heme elementanê xo reyde tesîrdar o.

Amancê na xebate zazakî de mijara ergatîvîteyî, bi tabloyanê antişî karan reyde îzahkerdiş o. Ma seba kurmanckî kitabane gramerî ra û seba zazakî zî hem kitabane gramerî ra hem zî pêşniyazanê Grûba Xebate ya Vateyî ra îstîfade kerd. Kurmanckî de no mewzû kitabane de dergûdila nusfayoy labelê zazakî de Malmîsanîjî reya verên kitabê xo de no mewzû îzah kerdo. Her çiqas kitabane gramerî de derheqê nê mewzûyî de hîn agahî bibê zî kesî sey beşêk îzah nêkerdo.

2. Ergatîvîte û Taye Mefhumî

Her ziwani de taybetmendîyê xoserî estê ke nê taybetmendîye ziwani, sewbîna ziwane ra cîya kenê. Kurdkî zî wayîrê taybetmendîyan a û sayeyê nê taybetmendîyan sewbîna ziwane ra cîya bena. Nê taybetmendîyan ra yewe zî ergatîvîte yo. Ergatîvîte seba ziwane pergalêko cîyaker o. Cêr ra taye mefhumê sey *ergatîvîte*, *derbasdar*, *nederbasdar*, *akuzatîve*, *nomînatîve*, *absolutîve* ûsn ameyê îzahkerdene. Çünke tedeyîya nê mefhuman seba fêhmkerdişê ergatîvîteyî elzem a. Îzahkerdişê nê mefhuman de tîkiliya kurdkî û bitaybetî zazakî ameya nişankerdene. Çünke herçiqas mijara bingiyene na xebate ergatîvîte biba zî, ergatîvîte mîyanê zazakî de û goreyê krîteranê zazakî ameyê analizkerdene.

Karê ke tesîrê ci derbasê objeyî beno sey *derbasdarî* yenê namekerdene. Derbasdar termê gramerî yo. Nê tewir karî raste rast objeyan gêne û tesîrê karî derbasê objeyî beno (İmer& êbn, 2011: 132). Ziwane de karî yan derbasdar yan nederbasdarî benê. Labelê zaf ziwane de formê derbasdar û nederbasdarê heman karan pîya esto. Tesbît û îzahkerdişê karanê derbasdaran asan nîyo. Ge ganê karan de derbasdarîye di astan ra pê yena. Heta taye karê nederbasdar bi edatan reyde benê derbasdarî (Crystal, 2008: 494). Zazakî de zî karê derbasdarî û nederbasdarî estê û mijara na xebate yanî ergatîvîte zî bi karanê derbasdaran reyde eleqedar o.

Karê ke obje nêgênê sey *nederbasdarî* ya yenê namekerdene. Nê karan de karo û kerdişo ke yenokerdiş

derbasê objeyan nêbeno, o semed ra nê karan de obje nêyeno. Yanî nê tewir karan de tesîrê kar û kerdiş derbasê objeyî nêbeno (İmer&êbn, 2011: 132). Zazakî de zî karê nederbasdarî estê. Nê karan a pîya objeyî nêyene şuxulnayene.

Heme ziwane de antişê karan goreyê deman vurîyênê û her dem de şeklêko cîya gêne. Karî kamcîn şekil û formî bigîrê, demî zî goreyê ey xo vurînenê. No heme ziwane de sey qayde ca gêno. Malbatê ziwane wayîrê zaf taybetmendîyan ê û malbata ziwane Hind-Ewropayî de beyntarê ziwane de yewbînî ra cîya bînayî estê. Nê binyadan ra yew zî *ergatîvîte* yo. *Ergatîvîte* çekuyêka yunankî ya û mana *xebitnayox*, *kerdox*, *hereketkerdoxî* ya ifade kena (Unis, 2000: 41). Goreyê Dixonî no term reya verene terefê Adolf Dirrî ra, acigêrayîşanê ziwane qefqasyayî ra dima, ameyo şuxulnayene labelê no term dima tercumeyê almankî bîyo û mîyanê ziwannasan de vila bîyo (Dixon, 1994: 3). Pergalê ergatîvîteyî de mijara bingeyine, karanê derbasdaran û nederbasdaran pê ra cîya kerdiş o. Ergatîvîte bi şeklêko qetî mijar û babeta karanê derbasdaran û înteraktifan cîya keno. Karanê derbasdaran de obje derbasbîyayîşî mijar û tesîrî rê îşaret keno. Sayeyê ergatîvîteyî karanê derbasdaran de tesîrê objeyî şeno analiz bibo (Crystal, 2008: 172-173). Ergatîvîte de subjeyê cumleya nederbasdar sey objeyê cumleya derbasdarî kar keno (Dixon, 1994: 1).

Ergatîvîte mîyanê ziwane dinyayî de hetê cografyayî ra sey yewbînî vila nêbîyo. Taye ziwane sey ziwane awustralyayî de ergatîvîte esto labelê taye ziwane de ergatîvîte çinî yo. Mîyanê malbata ziwane Hind-Ewropayî de zî pergalê ergatîvîteyî tewr zêde hindkî de esto. Taye ziwane de hem taybetmendîyê ergatîvî hem zî akuzatîvî estê. Mîsala ziwane awustralyayî hetê morfolojî ra ergatîvî ye labelê hîn binbeşê ci taybetmendîyanê absolutîvan ramojnenê (Yavaş, Kızıl, 2020: 73). Ergatîvîte, zaf ziwane dinyayî de sey taybetmendîyêka cîyaker esto labelê heme ziwane de çinî yo. Ziwane ergatîvan hemîne de dereceyê ergatîvîteyî heman aste de nîyo. Yanî taye ziwani heme deman de taybetmendîya ergatîvîteyî nişan danê, taye ziwane de zî anca demê vîyarteyî de ergatîvîte mendo. Zafane ziwane ke karî goreyê subjeyî yenê antiş sey ziwane *akuzatîve-nomînatîve* yenê namekerdene. Labelê ziwane ke karanê derbasdaran de antişê karan goreyê objeyî beno sey ziwane *ergatîve-absolutîve* yenê qebulkerdene. Ziwane ergatîvî di beşî ye. Beşê yewin ziwane ke tam ergatîvî ye û beşê dîyin zî ziwane ke nê-ergatîvî (split ergativity) ye. Ziwane tam ergatîvan de karanê derbasdaran de û heme deman de antişê karan goreyê objeyî yo. Labelê ziwane ye nê-ergatîvan de karanê derbasdaran de tena taye deman de antişê karan goreyê objeyî beno. Goreyê ney zazakî û kurmanckî di dîyalektê nê-ergatîvî ye. Çünke nê her di dîyalektan de zî karanê derbasdaran de demo nikayîn û demo ameyox de karî goreyê subjeyî yeno antene. Labelê nê dîyalektan de karanê derbasdaran de demo vîyarte karî goreyê objeyî yeno antene (Samur, 2012: 249-250; Baran, 2012: 62; Lezgîn, 2015: 84-85; Gündoğdu, 2016: 342-344; Kanî, 2017: 49-50; Yonat, 2019: 230-232). Cêr ra nê rewşî do bi nimûneyan reyde bêrê îzahkerdene, o semed ra tîya de nimûneyî nêdeyayê.

Mefhûmê *ergatîvîte* û *absolutîve* pîya yenê şirovekerdene. Absolutîve de mabênê karanê derbasdaran û objeyî de

mutabaqat esto, hetê antişê karan ra obje û karî mîyanê ahengî de yê. Eslê xo de absolutîve û ergatîve heman çîyan ra behs kenê. Ziwananê ergatîve û absolutîvan de karê nederbasdaran de subje sade, derbasdaran de subje halê oblikî de yo (Polinsky, 2015: 2)

Kurdkî ziwaneka *nêm-ergatîve (split ergativity)* ya. Seke cor ra zî ifade bî, sazbiyayîşê cumleyan de karî goreyê demî şekil gênê. Halo sadeyi de mabênê formê karan û subjeyi de mutabaqatêk esto labelê halê ergatîviteyi de hem karî vurîyênê hem zî obje tesîrê karan keno. Ziwananê ergatîvan de heme deman de obje karan rê tesîr keno û karan vurînenê. Labelê zazakî nêm-ergatîv a. O semed ra zazakî de tena demo vîyarte de, vera subjeyi obje tesîrê karî keno. Eke zazakî ziwaneka tam ergatîve bîyayê, heme deman de antişê karan do goreyê objeyan bibîyayê. Labelê kurdkî (zazakî) nêm-ergatîve ya; heme deman de nê tena demo vîyarte de tesîrê ergatîviteyi mendo. Kurdkî de ergatîvite ameyo dabêkerdene. Tena demanê vîyarteyan de tesîrê xo mendo (Tan, 2011: 85). Goreyê demê nikayî, ameyoxî, hîrayî û demanê vîyarteyan antişê karan de taybetmendiyê ergatîvite û akuzatîve yê zazakî hîna baş vejîyêno meydan.

Akuzatîve, karanê binê tesîrê subjeyi de manenê ifade keno (Crystal, 2008: 6-7). Karanê nederbasdaran obje çînî yo, o semed ra nê tewir karî bi şeklêko siruştî sey akuzatîvî yenê qebulkerdene (Lezgîn, 2015: 87). Zazakî de demanê nika, hîra û ameyox de karî goreyê subjeyi yenê antene yan îne deman de krî taybetmendîyanê akuzatîvan nîşan danê.

Ziwanê *akuzatîvî-nomînatîve* tena goreyê subjeyi yenê antene. Nê ziwanan rê kes eşkeno tirkî sey nimûne bido. Antene karan rê her tim subje tesîr keno (Lezgîn, 2015: 86-87). Objeyê yewhûmare yan zafhûmare bo karî ser o tesîrêk nêvîrazeno. Labelê subje karî ser o tesîr keno û karî goreyê xo vurînenê. Tirkî de gama ke yewî va ke: *Elma yedi* û *Elmaları yedi* mabênê her diyin de hetê tesîrkerdişê antişê karî ra hûmara objeyê de ferqêk çînî yo. Eke bivajîyo *Elma yediler* û *Elmaları yediler* reyna hetê antişê karî ra qîstas obje nîyo. Çünke her di halan de karî tena binê tesîrê subjeyi de yo. Nê cumleyî eke bi zazakî bêrê ifadekerdiş, hûmara objeyan de vurîyayîş yeno meydan. Eke cumleyî demê vîyarteyî de bêrê antiş, objeyî formê karî rê tesîr kenê. Cêr ra nê her di rewşî ameyê ramojnayene.

Tablo 1: Ziwanê Akuzatîve û Ergatîve de Rewşê Karî

Tirkî	Rewşa Karî	Zazakî	Rewşa Karî
(O) Elma yedi.	Tirkî de kar goreyê subjeyi ancîyayo.	Ey sa werd.	Zazakî de kar goreyê objeyî ancîyayo
(O) Elmaları yedi.	Objeyê zafhûmar bo zî kar yewhûmarî îşaret keno.	Ey sayî werdî.	Objeyê zafhûmar bo kar zî zaf hûmarî rê îşaret keno.
(Onlar) Elma yediler.	Subje zafhûmar o. Qandê cû kar zafhûmar o.	Înan sa werd.	Subje zafhûmar o, labelê kar goreyê objeyî ancîyayo.
(Onlar) Elmaları yediler.	Kar goreyê subjeyi yeno antene.	Înan sayî werdî.	Objeyê zafhûmar o, qandê cû kar zî zaf hûmarî rê îşaret keno.

Tabloyo corên ra vejîyêno meydan ke ziwaneke ergatîvan de obje karî rê tesîr keno. Cor ra sey ziwaneke absolutîvî nimûneyê tirkî û sey ziwaneke ergatîvî nimûneyê zazakî (herçiqas nêm-ergatîve ba zî) deyayo. Zazakî de demo vîyarte de formê karî goreyê objeyî ameyo antene. Zazakî demanê nikayînan de rewşa karî hîna cîya ya. Nimûneyê ziwaneke absolutîvan, Tirkî de heme deman de kar goreyê subjeyi yeno antene. Objeyê çî yewhûmare çî zafhûmare bibo formê karan de vurîyayîşê nêyeno meydan.

Zazakî de xususîyetê akuzatîvî û ergatîviteyi goreyê deman xo nîşan danê. Seke cor ra ameyo ifadekerdiş kurdkî de karê nederbasdarî, akuzatîvî yê. Çünke obje girewtîşê nê karan muhal o. Xora nê karî obje nêgênê qandê cû sey *karê nederbasdarî* ameyê namekerdene. Labelê *karanê derbasdaran* de rewşe vurîyêna. Çünke nê karî obje gênê û nê objeyî zî demo vîyarte de tesîrê formanê karan kenê. Karê derbasdarî kes eşkeno sey karo ke obje gêno tarif bikero. Tabloyo cêrên ra karî derbasdarî û nederbasdaran rê çend hebî nimûneyî deyayê.

Tablo 2: Zazakî de Karê Derbasdarî û Nederbasdarî

Derbasdar	Nederbasdar
Mî şekerî werdî.	O tim huyeno.
Aye çuwalî deştî.	Ti ameyî.
Înan şeker werd.	Şima yenê.
Şima dua ezber kerde.	Ê ameyê

Seke cor ra vejîyêno meydan, karanê derbasdaran de *obje*, karanê nederbasdaran de zî subje karî ser o tesîr keno. Bi no şekl a kes eşkeno vajo ke demo vîyarte de, zazakî taybetmendîyanê ergatîveteyî, demo nikayînan û demo ameyox de zazakî taybetmendîyanê akuzatîvî nîşan dana.

3. Zazakî û Ergatîvite

3.1. Taybetmendiyê Zazakî

Her ziwaneke goreyê xo wayîrê taybetmendîyan o, û goreyê nê taybetmendîyanê xo sewbîna ziwanan ra cîya beno (Ocek, 2014: 52). Nê taybetmendiyî mîyanê ziwaneke heman malbate de zafane sey *taybetmendiyê hempareyi* ca gênê labelê ge-ge mîyanê yew malbat de taye taybetmendî vîndî benê yan vurîyênê. Mesela ziwaneke kurdkî û fariskî mîyanê malbata ziwaneke Hind-Ewropayî ca gênê labelê taye xususîyetî ke kurdkî de mewcûdîyetê xo dewam kenê fariskî de êdî vîndî bîyê. Taybetmendiyê sey zayend û ergatîviteyi kurdkî de û xusûsen zazakî bi heman erkanê xo reyde ca gênê labelê nê taybetmendî fariskî de nêmendê. No hal seba ziwaneke ganîyan çîyêko normal o. Çünke ziwaneke unsurêko ganî yo, her tim yeno şuxulnayene û bedilîyayene yanî ziwaneke bi şeklêko siruştî bedilîyêno. Goreyê krîteranê *ekonomiyê ziwani* (*Yasaya Ziphi*), her ziwani de barê xo ronayîş û çekuyanê/herfanê tewr kêmiyan a xo ifadekerdiş esto. Kêmbîyayîşê herfanê çekuyanê ziwani goreyê nê krîterî rewşêka asayî ya. Ziwanê ke zaf nêyênê şuxulnayîş û nuştîş, terefê qalîkerdoxan ra zêde tercih nêbenê, hîna giran û zehmetin ê. Çünke ziwaneke gama ke bi şeklêko aktîf bêro şuxulnayîş, xo revîze keno, giraniya

nuştîş û qalîkerdişî xo ser ra ronano, taybetmendîyanê arkeîkan ra xelisêno. Goreyê ney zîwanê ke taye xususîyetê xo vîndî kerdê, kes eşkeno vajo ke zaf şuxuliyênê. Cêr ra taye taybetmendîyê kurdkî (zazakî) ameyê rêzekerdene. Dima mijarê ergatîvîteyî mabênê zazakî û kurmanckî de bi hawayêko muqayeseyî ifade bikerê.

▪ Kurdkî zîwanêka *nêm-ergatîv* a. Xora mijara na xebate ergatîvîte ya. O semed ra tîya de reyna na taybetmendîye nêameya îzahkerdene.

▪ Kurdkî zîwanêka vurîbar a (guherbar). Karê kurdkî û bitaybetî zazakî de nameyî, zemîrî (cînav), lêker (kar), sîfeti (rengdêr)... mîyanê prosesî de yenê vurîyayene. Yanî nê unsurî goreyê antene xo vurînenê. Mîsale:

Baş, baştir, baştirîn

Kêşan, dikêşim, bikêşe

Hêjandin, dihêjîne, bihêjîne

Werdene, wena, biwere

Lerznayene, lerzaneno, bilerzne

▪ Kurdkî zîwanêka yena antene (tewangbar). Zazakî de karî goreyê deman, şexsan, objeyan ûsn taybetmendîyan yenê tayînkerdene. Cumlede dem, şexs, obje ûsn taybetmendî bêrê vurîyayîş, formê karan zî goreyê nê vurîyayîşan bedilîyêno.

▪ Kurdkî zîwanêka wayîrê zayendî ya (Ocek, 2014, 52). Xususan zazakî de heme erke zayendî ameyê seveknayene. Kes eşkeno vajo ke zayend rayîra standardîzebîyayîşê zazakî de astengêka girs a. Çünke hîna metodê tesbîtkerdişê zayend de yew konsensus çînî yo. Zayend mîyanê xo de sey zayenda siruştî û zayenda gramatîkale di cure ya. Zayenda siruştî heme zîwananê dinyayî de bi şeklêko siruştî ca gêna labelê zayenda gramatîkale heme zîwanan de çînî ya.

Zîwanê ke yenê qalîkerdiş sey zîwanê akuzatîve-nomîntîve û zîwanê ergatîve-absolutîve yenê teqşimkerdene. Zîwanê sey tirkî, erebkî, îspanyolkî ûsn zîwanê akuzatîve yê. Zîwanê sy fariskî, kurdkî û xususan zî kurmanckî û zazakî zî nêm-ergatîve yê (Baran, 2012: 62; Lezgîn, 2015: 84-85). Zazakî de demo vîyarte de cumleya karê derbasdarî cumleya karê nederbasdarî, demê nikayînî û demê ameyoxî ra hetê sentaksî ra eynî ya labelê hetê morfolojî ra cîya ya. Na rewşe tena demo vîyarte de û karanê derbasdaran de vejîyêna meydan, o semed ra kurdkî (zazakî) sey nêm-ergatîve yeno namekerdene (Thackston, 2006: 48; Tan, 2011: 85-86; Baran, 2012: 60-62). Dewranê ewilînan de terefê Lescot û Bedirxanî ra seba na taybetmendî, termê ergatîvîteyî nêameyo şuxulnayene. No term reya verên terefê Tanî ra ameyo şuxulnayene (Aydoğan, 2013: 79-80).

Na xebate de nê xususîyetanê zîwanî ra tena ergatîvîte de bêro îzahkerdene. Labelê ergatîvîte zazakî de heme deman de çînî yo. Yanî seba gramerê zazakî ma eşkenê di pergalan ra behs bikerê. Nê pergalan ra yew ergatîvîte û o bîn zî akuzatîve yo. Nê pergali xo ya pîya sazkerdişê cumleyan de hîn qaydeyan awan kenê. Nê qaydeyî tena sentaksî ser o tesîr nêkenê, heman şekil de unsuranê binan ser o zî tesîr kenê û înan vurînenê. Mîsale zazakî de sey *grûba halê sadeyî û grûba halê oblikî* di grûbî zemîrî vejîyayê meydan. Nê zemîrî yewbînî ra cîya yê û cayê şuxulnayîşê nê zemîran zî yewbînî ra cîya yo. Heman şekil de obje û subje cumleyanê zazakî goreyê taybetmendîyanê makîye, nêriye

û zafhûmareya çekuyan vurîyênê. Zazakî de seba halê sadeyî gireyê *-î* û seba halê oblikî gireyê *-an* yeno. Labelê kurmanckî de seba nê di halan tena gireyê *-anî* mendo.

Qandê cû gama ke zazakî de cumleyêke yena sazkerdiş ganî nê taybetmendîyan rê rîayet bibo. Nê taybetmendî seba sentaksî zî hewce yê.

▪ Ganî zemîrê halê sadeyî û halê oblikî pê ra cîya bibê; zazakî de halê sadeyî de zemîrê cîya yî, hale oblikî de zemîrê cîyayî yenê şuxulnayene.

▪ Goreyê pozîsyonî eke çekuyî halê oblikî de bê, ganî çekuyî goreyê makîye, nêriye û zafhûmarîya xo cîya-cîya îlaweyî bigîrê.

▪ Îlaweyê zafhûmarîye de ganî sey *îlaweyê zafhûmarî ya halê sadeyî û îlaweyê zafhûmarî ya halê oblikî* di hebî îlaweyî bişuxuliyê (Lezgîn, 2015: 88-89).

Zîwananê ergatîvan de karanê derbasdaran (lêkerên gerguhez), antiş de kar keweno binê tesîrê objeyî (bireser) û goreyê ney şekil gêno. Yanî kar (lêker) goreyê objeyî (bireserî) yeno antene û şexsîyetê (kesayetê) karî, goreyê objeyî (bireserî) yeno tayînkerdene. Ergatîvîteyê kurmanckî şikîyayo û tena demo vîyarte de dîyar beno.

3.2. Ergatîvîte

Kurdkî de taybetmendîyê akuzatîve-ergatîve estê, o semed ra di tewir zemîrî estê. Zemîrê ke halê sadeyî û zemîrê halê oblikî yewbînî ra cîya yê (Malmîsanîj, 2015: 97-99). Zemîrê îşaretî û zemîrê kesan de zî hal eynî yo. Her di dîyalektê kurdkî de -kurmanckî û zazakî- demo nikayîn û demo ameyox de subje halê sadeyî de yo labelê obje halê oblikî de yo. Labelê na rewşe demo vîyarte de bedilêna. Zazakî de demo vîyarte de subje halê oblikî de yo û obje halê sadeyî de beno. Karî zî her tim binê tesîrê unsuranê sadeyî de yê. Halê oblikî bi antişê reyde vurîyayîşo ke zemîr û nameyan yeno meydanî ifade keno (Crystal, 2008: 337). Sey zaf zîwanan, zazakî de nameyî û varyantê nameyan hîrê rewşan ra pê yenê: *Halo sade* (direct case) de çekuyan de tu bedilîyayîşêk nêbeno. *Halê vengdayîşî* (vocative case) de nameyî gireyanê sey *-o, -ê, -in* gênê. Mîsale nê nameyan de; Embazo/Hevalo, Embazê/Hevalê, Embazêno/Hevalino. *Halê oblikî* (oblique case) de çekuyan de taye bedilîyayîşî yenê meydan. Nê bedilîyayîşî bi di şeklan a yenê meydan: yan çekuyî hetê şeklî ra vurîyênê yan zî hîn peygirî çekuyan de yenê zêdekerdene. Xususan dîyalekta kurmanckî de taye mintiqayan de çekuyî hetê şeklî ra yenê vurîyayene.

Karanê derbasdaran û demo vîyarte de sey subje zemîrê halê sadeyî yenê kar ardene. Gama ke ma halê sadeyê zemîran şuxulnenê, raste rast karî kewenê bin tesîrê zemîranê sadeyan. Çünke zemîrê bînî halê oblikî de manenê (Taş, 2013: 64). Kurmanckî û zazakî de sazkerdişê cumleyan de di pergali estê. Qandê cû zemîran de zî di grûbî ameyê meydan (Lezgîn, 2015: 88). Goreyê Tanî kurdkî zîwanêko tewangbar o, halê oblikî mîyanê kurdkî de ca gênê. O semed ra di grûbî zemîrî ameyê meydan. Unsuranê sadeyan reyde zemîrê sadeyî, unsuranê oblikan reyde zî zamîrê oblikî yenê şuxulnayene (Tan, 2011: 126-127).

Ma nika nê zemîran sey tabloya îzah bikerê:

Tablo 3: Zazakî de Zemîrê Şexsan yê Halê Sadeyî

Zazakî	Kurmanckî	Tirkî
Ez	Ez	Ben
Ti/tu	Tu/ti	Sen
O/û/ew/aw (nêrî)	Ew	O
A/ya (makî)	Ew	O
Ma	Em/ême	Biz
Şima/sima	Hûn/hun/hon	Siz
Ê/î/ey/yê	Ew	Onlar

Goreyê mintiqayan varyantê nê zemîran estê. Heta taye zemîran de zaf zêde varyantî eşkenê bibê. Halê sadeyî de mabênê zemîranê zazakî û kurmanckî de ahengêk esto. No halê zemîran demo ameyox, hîra û nikayinî de yeno şuxulnayene.

Tablo 4: Zazakî de Zemîrê Şexsan yê Halê Oblîkî

Zazakî	Kurmanckî	Tirkî
Mi/Min	Min	Ben
To	Te	Sen
Ey (nêrî)	Wî (nêrî)	O
Aye (maki)	Wê (maki)	O
Ma	Me	Biz
Şima	We	Siz
Înan	Wan	Onlar

Goreyê Muhammedî kurdkî de karî, peygeranê elemananê sadeyan gênê. Beytarê obje û subjeyî ra kamcîn halo sade de bibo, kar goreyê ey yeno antene. Cêr ra nimûneyê ney deyayê

Karî peygerê subjeyî girewtê:**Ez te dibînîm.****Tu ê nan bixwî?**

Em diçûn zozanan.

Karî peygerê objeyî girewtê:Min **tu** dîtî.Te **ez** dîtîmMe **ew** dît (yewhûmare)Me **ew** dîtîm (zafhûmare) (Muhammed, 2002: 21-22).

Zemîranê halê oblîkî de zî sey halê sadeyî, goreyê mintiqayan zaf varyantî estê. Halê oblîkî de mabênê zemîranê zazakî û kurmanckî de aheng esto. Nê zemîrî rewşa nê-ergatîvîteyî de demanê vîyarteyan de cayê objeyî de yenê şuxulnayene. Xêncê na rewşe, nê zemîrî

heme demanê zazakî de bi şeklêko siruştî şuxulîyene. Misale:

Ey **ez** girewta.Wî **ez** girtim.Ma **şima** girewtî.Me **hûn** girtin (Taş, 2013: 64).

Heman wext de zemîranê îşaretî de zî halê oblîkî û halê sadeyî esto. Zemîrê îşaretî halê sadeyî de, seba îşaretkerdişê nêzdî; *no* û *na*; seba îşaretkerdişê dûrî *o* û *a* ra pê yenê. Halê sadeyî de seba makî zemîrê *na-a* û seba nêrî *no-o* yeno şuxulnayene. Zemîrê îşaretî halê oblîkî de seba îşaretkerdişê nêzdî; *ney* û *naye*; seba îşaretkerdişê dûrî *ey* û *aye* yenê kar ardene (Malmîsanij, 2015: 100-101).

Ziwanê ke ergatîvî nîyê, karî tim bin tesîrê subjeyî (biker, fâil) de yê. Labelê kurdkî de rewşe vurîyêna. Bi rayîra ergatîvîteyî kurdkî de karê derbasdarî û karê nederbasdarî pê ra cîya benê. Ziwanê ke seranser ergatîvê karî heme deman de binê tesîrê objeyan de yê. Labelê kurdkî wina nîya çünke kurdkî nê-ergatîve ya. O semed ra kurdkî taye karî bin tesîrê objeyî de yê (Tan, 2011: 85-87).

Taye mintiqayanê de halê ergatîve orte ra weriştö ke nê mintiqayî zafane nêzdîyê mintiqayanê tirkan de yê.

- Ez nan xwarim.

Taye mintiqayan de zî di rey halê oblîkî xo nişan dano.

- Min wî dît.

- Wî min dît (Ocek, 2014: 54).

Vurîyayîşê nameyan û zemîran ancax bi sayeyê tewangî/antene ya yeno zanayene.

Mîyanê binyadê ergatîvîteyî de binyadêko pasîfo nimitê esto. Kar manaya pasîfe subjeyî rê bar keno û xo zî goreyê objeyî eyar keno. Tîya ra yeno fehmkerdîş ke ergatîvîteyî de binyadêko pasîfo nimate esto. Cêr ra ney rê nimûneyî deyayê.

Tablo 5: Karê *Vînyene-Dîtîm-Görmekî* de Binyado Pasîfo Nimite

Cumle	Mana
Mî ti vînayî.	Sen benim tarafımdan görüldün.
Min tu dît (Ben seni gördüm)	
To ez vînaya.	Ben senin tarafından görüldüm.
Te ez dîtîm (Sen beni gördün)	
Ey/aye ez vînaya.	Ben onun tarafından görüldüm.
Wê/Wî ez dîtîm (O beni gördü)	
Ma şima vînayî.	Siz bizim tarafımızdan görüldünüz.
Me hûn dîtîm (Biz sizi gördük)	
Şima ma vînayî.	Biz sizin tarafımızdan görüldük.
We em dîtîm (Siz bizi gördünüz)	
Înan ma vînayî.	Biz onlar tarafından görüldük.
Wan em dîtîm (Onlar bizi gördüler)	

Karanê corênan de ergatîvîte esto û manaya cumle ra vejîyêno meydan ke nê cumleyan de binyadêko pasîf zî esto (Bağlar, ec).

3.3. Zazakî de Ergatîvîte

Zazakî de karanê derbasdaran de karî zafane goreyê objeyan ancîyênê. Seke ameyo îfadekerdiş zazakî de tena demo vîyarte de karî goreyê objeyî yenê antene o semed ra zazakî nê-ergatîv a. Karanê nederbasdaran de obje yanî meful çînî yo. Seba cû nê karan de karî goreyê subjeyî yeno antene. Labelê karanê derbasdaran de rewşe vurîyêna. Karanê nederbasdarî bi şeklêko siruştî akuzative yê. Heman şekil de kes eşkeno vajo ke, didemî yê karanê demê vîyarteyî de yanî raweya medyatîfe de, demo vîyarteyo verên de, demo vîyarteyo nikayînî de û demo vîyarteyî nîyetinî de zî karanê derbasdaran de taybetmendîya ergatîvîteyî xo nîşan dana. Cêr ra antişê karanê didemîyan nêameyo ramojnayene, tena demê bingeyinan de ergatîvîte deyayo.

Zazakî de demo vîyarteyo dîyar û demo vîyarteyo nedîyar de ergatîvîte esto. Ma nika nê halan ser o vinderîyê. Ney de çar nuqtayî estê ke ke ganî ma nînan yewe-yew îzah bikerê.

3.3.1. Raweya Karan de Ergatîvîte

Raweyê karan sey raweyê xeberî û raweyê waştene di cure yê. Cêr ra raweyê xeberan de demo vîyarteyo dîyar û demo vîyarteyo nedîyar analiz bîyo. Nê deman ra demo vîyarte de tesîrê ergatîvîteyî îzah bîyo.

3.3.1.1. Demo Vîyarteyo Dîyar

Demo vîyarteyo dîyar de karanê nederbasdaran de kar binê tesîrê subjeyî de yo. Zazakî de demo vîyarteyê dîyarî de karanê derbasdaran de zemîrê grûba dîyine yenê. No dem de ergatîvîte karanê derbasdaran de tesîrê karan keno. O semed ra na rewşe de karî goreyê objeyî yenê antene. Eke obje nêrî bo kar sey xo yeno, eke obje makî ba karî peygirê –e yî gêno (Malmîsanij, 2015: 190). Seke ameyo îzahkerdiş nê demî de karî binê tesîrê objeyî de yê. Rewşa objeyî zî goreyê zayend û hûmarî, hîrê beşan ra pê yena. Cêr ra demo vîyarteyo dîyar de goreyê rewşa objeyî ergatîvîte ameyo îzahkerdene.

3.3.1.1.1. Kar Derbasdar, Obje Yewhûmare û Nêrî

Zazakî de demo vîyarteyo dîyar de zemîrê halê oblîkî (zemîrê grûba dîyine) yenê şuxulnayene. Zazakî de peygirê mesderî yê karanê derbasdaran eke çebîyo kokê demê vîyarteyê yewhûmarê şexsê hîrêyînî maneno. Antişê nê tewir karan de seba şexsan sewbîna peygirî nêyenê, heman formê karî seba heme şexsan yeno şuxulnayene (Malmîsanij, 2015: 190). Mîsale:

Mi kitab wend.

To kitab wend.

Ey kitab wend.

Aye kitab wend.

Ma kitab wend.

Şima kitab wend.

Înan kitab wend.

Tablo 6: Karo Derbasdar, Demo Vîyarteyo Dîyar, Objeyo Nêrî

Zazakî	Tirkî
Kêneke lepek şut.	Kız eldiven(i) yıkadı.
Lajekî lepek şut.	Oğlan eldiven(i) yıkadı
Kênekan lepek şut.	Kızlar eldiven(i) yıkadı.
Lajekan lepek şut.	Oğlanlar eldiven(i) yıkadı.

Nê mîsalanê corî de obje yanî *lepek* nêrî û yewhûmar o. Seba cû kar zî goreyê ey ameyo. Yanî karê cumleyan zî nêrî û yewhûmare ameyo. Mabênê obje û formê karî de ahengêk esto (Malmîsanij, 2015: 270). Heman tablo de qismê dîyînî de subjeyê cumle zafhûmar ê labelê na rewşe karî ser o tesîrêk nêkerdo. Çünke karî tîya de goreyê obje ameyê antene. Yanî karî nêrî û yewhûmar ameyê.

3.3.1.1.2. Kar Derbasdar, Obje Yewhûmare û Makîye

Zazakî de demo vîyarteyo dîyar de eke obje yewhûmare û makî ba, peynîya karî de peygirê –e yeno zêdekerdene. No peygir taye mintiqayanê zazakî de vurîyayo heta taye mintiqayan de orte ra weriştö. Xora kurmanckî de peynîya karan de no tewir yew peygir çînî yo (Malmîsanij, 2015: 190). Obje makî biba seba şexsan êdî peygirê bînî nêyenê. Mîsale:

Mi sanike wende.

To sanike wende.

Ey sanike wende.

Aye sanike wende.

Ma sanike wende.

Şima sanike wende.

Înan sanike wende.

Tablo 7: Karo Derbasdar, Demo Vîyarteyo Dîyar, Objeya Makî

Zazakî	Tirkî
Kêneke destmale şute.	Kız mendili yıkadı.
Lajekî destmale şute.	Oğlan mendili yıkadı.
Kênekan destmale şute.	Kızlar mendili yıkadı.
Lajekan destmale şute.	Oğlanlar mendili yıkadı.

Nê mîsalan de zî obje yanî *destmale* makî ya û yewhûmare ya. O semed ra kar zî goreyê objeyî ameyo antene û kar zî makî û yewhûmare ameyo. Mabênê obje û formê karî de ahengêk esto (Malmîsanij, 2015: 270). Mîsalê qismê dîyînî de subjeyî zafhûmarî yê. Labelê kar goreyê objeyî ameyo antene, makî û yewhûmar o.

3.3.1.1.3. Kar Derbasdar, Obje Zafhûmare

Zazakî de demo vîyarteyo dîyar de eke obje zafhûmare bo, peynîya karî de peygirê -î yeno zêdekerdene. No peygir taye mintiqayanê zazakî de vurîyayo heta taye mintiqayan de orte ra werîsto. Xora kurmanckî de peynîya objeyî de no tewir yew peygir çinî yo, zafhûmarîya objeyan karan ra fehîm bena (Malmîsanij, 2015: 191). Obje zafhûmare bibo seba şexsan êdî peygirê bînî nêyenê.

Tablo 8: Karo Derbasdar, Demo Vîyarteyo Dîyar, Objeyo Zafhûmare

Zazakî	Tirkî
Kêneke lepikî şutî.	Kız eldivenler(i) yıkadı.
Lajekî lepikî şutî.	Oğlan eldivenler(i) yıkadı.
Kênekan lepikî şutî.	Kızlar eldivenler(i) yıkadılar.
Lajekan lepikî şutî.	Oğlanlar eldivenler(i) yıkadılar.
Kêneke destmalî şutî.	Kız mendilleri yıkadı.
Lajekî destmalî şutî.	Oğlan mendilleri yıkadı.
Kênekan destmalî şutî.	Kızlar mendilleri yıkadılar.
Lajekan destmalî şutî.	Oğlanlar mendilleri yıkadılar.

Tabloyê corî de obje yanî *lepikî* nêrî û zafhûmare, subjeyî zî mîsalanê ewilî de yewhûmare û bînan de zafhûmarî yê. Kar goreyê objeyan ameyo antene. Mîsalanê bînan de obje yanî *destmalî* zafhûmare, subjeyî zî mîsalanê ewilî de yewhûmare û bînan de zafhûmarî yê. Reyna kar goreyê objeyan ameyo antene. Zazakî de demo vîyarteyo dîyar de, karanê derbasdaran de subjeyê cumle çî nêrî û makî çî zî yewhûmare û zafhûmare bibo, karî her tim goreyê objeyan yenê antene.

3.3.1.2. Demo Vîyarteyo Nedîyar

Demo vîyarteyo nedîyar de karanê nederbasdaran de kar binê tesîrê subjeyî de yo. Zazakî de demo vîyarteyê dîyarî de karanê derbasdaran de *zemîrê grûba dîyine* yenê. No dem de ergatîvîte karanê derbasdaran de tesîrê karan keno. O samed ra na rewşe de karî goreyê objeyî yenê antene. Eke obje nêrî bo kar peygirê -o yeno, eke obje makî ba karî peygirê -a yî gêno (Malmîsanij, 2015: 205). Rewşa objeyî zî goreyê zayend û hûmarî, hîrê beşan ra pê yena. Cêr ra demo vîyarteyo nedîyar de goreyê rewşa objeyî ergatîvîte ameyo îzahkerdene.

3.3.1.2.1. Kar Derbasdar, Obje Yewhûmare û Nêrî

Zazakî de demo vîyarteyo nedîyar de *zemîrê* halê oblikî (*zemîrê grûba dîyine*) yenê şuxulnayene. Antişê nê tewir karan de -o yeno, heman formê karî seba heme şexsan yenê şuxulnayene (Malmîsanij, 2015: 205-206). Mîsale:

Mi kitab wendo.

To kitab wendo.

Ey kitab wendo.

Aye kitab wendo.

Ma kitab wendo.

Şima kitab wendo.

Înan kitab wendo.

Tablo 9: Karo Derbasdar, Demo Vîyarteyo Nedîyar, Objeyo Nêrî

Zazakî	Tirkî
Kêneke lepik şuto.	Kız eldiven(i) yıkamış.
Lajekî lepik şuto.	Oğlan eldiven(i) yıkamış.
Kênekan lepik şuto.	Kızlar eldiven(i) yıkamışlar.
Lajekan lepik şuto.	Oğlanlar eldiven(i) yıkamışlar.

Nê mîsalanê corî de obje yanî *lepik* nêrî û yewhûmar o. Seba cû kar zî goreyê ey ameyo. Yanî karê cumleyan zî nêrî û yewhûmare ameyo. Mabênê obje û formê karî de ahengêk esto. Heman tablo de qîsmê dîyinî de subjeyê cumle zafhûmar ê labelê na rewşe karî ser o tesîrêk nêkerdo. Çunke karî tîya de goreyê obje ameyê antene.

3.3.1.2.2. Kar Derbasdar, Obje Yewhûmare û Makîye

Zazakî de demo vîyarteyo nedîyar de eke obje yewhûmare û makî ba, peynîya karî de peygirê -a yeno zêdekerdene. No peygir taye mintiqayanê zazakî de vurîyayo heta taye mintiqayan de orte ra werîsto. Xora kurmanckî de peynîya karan de no tewir yew peygir çinî yo (Malmîsanij, 2015: 190). Obje makîye biba seba şexsan êdî peygirê bînî nêyenê. Mîsale:

Mi sanike wenda.

To sanike wenda.

Ey sanike wenda.

Aye sanike wenda.

Ma sanike wenda.

Şima sanike wenda.

Înan sanike wenda.

Tablo 10: Karo Derbasdar, Demo Vîyarteyo Nedîyar, Objeya Makî

Zazakî	Tirkî
Kêneke destmale şuta.	Kız mendili yıkamış.
Lajekî destmale şuta.	Oğlan mendili yıkamış.
Kênekan destmale şuta.	Kızlar mendili yıkamışlar.
Lajekan destmale şuta.	Oğlanlar mendili yıkamışlar.

Nê mîsalan de zî obje yanî *destmale* makî ya û yewhûmare ya. O semed ra kar zî goreyê objeyî ameyo antene û kar zî makî û yewhûmare ameyo. Mabênê obje û formê karî de ahengêk esto. Mîsalê qismê dîyînî de subjeyî zafhûmarî yê. Labelê kar goreyê objeyî ameyo antene, makî û yewhûmar o.

3.3.1.2.3. Kar Derbasdar, Objeyî Zafhûmare

Zazakî de demo vîyarteyo nedîyar de eke obje zafhûmare bo, peynîya karî de peygirê -ê yeno zêdekerdene. No peygir taye mintiqayanê zazakî de vurîyayo heta taye mintiqayan de orte ra werîştö. Kurmanckî de peynîya objeyî de no tewir yew peygir nêyeno, zafhûmarîya objeyan gireyê ke karan reyde yenê fehm bena (Malmîsanij, 2015: 207).

Tablo 11: Karo Derbasdar, Demo Vîyarteyo Dîyar, Objeyo Zafhûmare

Zazakî	Tirkî
Kêneke lepikî şutê.	Kız eldivenler(i) yıkamış.
Lajekî lepikî şutê.	Oğlan eldivenler(i) yıkamış.
Kênekan lepikî şutê.	Kızlar eldivenler(i) yıkamışlar.
Lajekan lepikî şutê.	Oğlanlar eldivenler(i) yıkamışlar.
Kêneke destmalî şutê.	Kız mendilleri yıkamış.
Lajekî destmalî şutê.	Oğlan mendilleri yıkamış.
Kênekan destmalî şutê.	Kızlar mendilleri yıkamışlar.
Lajekan destmalî şutê.	Oğlanlar mendilleri yıkamışlar.

Tabloyê corî de obje yanî *lepikî* zafhûmare, subjeyî zî mîsalanê ewilî de yewhûmare û bînan de zafhûmarî yê. Kar goreyê objeyan ameyo antene. Mîsalanê bînan de obje yanî *destmalî* makî ya û zafhûmare, subjeyî zî mîsalanê ewilî de yewhûmare û bînan de zafhûmarî yê. Reyna kar goreyê objeyan ameyo antene. Zazakî de demo vîyarteyo nedîyar de, karanê derbasdaran de subjeyê cumle, çi nêrî û makî çi zî yewhûmare û zafhûmare bibo, karî her tim goreyê objeyan yenê antene.

Demanê bînan de sey demo ameyox, nikayin û hîra de karî binê tesîrê subjeyî de yê. O semed ra nê deman de karî wazenê wa derbasdar bê wazenê wa nederbasdar bibê, taybetmendîyê akuzatîvî xo nîşanê dana. Çünke demo nikayin de subje û karî mutabiqê yewbînan ê. Nê deman de tesîrê objeyî karî ser o nêmaneno. Seba muqayesekerdişê taybetmendîyê ergatîve û akuzatîve demanê zazakî cêr ra demo nikayin ameyo dayene.

Tablo 12: Demê Nikayinê Zazakî

Zazakî	Tirkî
Kêneke destmale şuwena.	Kız mendil yıkıyor.
Kêneke lepik şuwena.	Kız eldiven yıkıyor.
Kênekî lepikan şuwenî.	Kızlar eldivenleri yıkıyorlar.
Kênekî destmalan şuwenî.	Kızlar mendilleri yıkıyorlar.
Lajek destmale şuweno.	Oğlan mendil yıkıyor.
Lajek lepik şuweno.	Oğlan eldiven yıkıyor.
Lajekî lepikan şuwenî.	Oğlanlar eldivenleri yıkıyorlar.
Lajekî destmalan şuwenî.	Oğlanlar mendilleri yıkıyorlar.

Nê demî de subjeyî halê sadeyî de yê. Qandê cû karî bin tesîrê subjeyî de manenê (Malmîsanij, 2015: 268-273). Demo ameyox û hîra de (ke xêncê mintiqaya Sêwregi zaf mintiqayanê zazakî demo hîra û ameyox heman form de yê) taybetmendîyê ergatîvîyeyî vîndî benê.

Ma verê cû zî vatebî ke zazakî de ergatîvîte demanê vîyarteyan, hîkayeya demê nikayinî, hîkayeya demê ameyoxî de mendo. Zazakî de seba çekuyanê nêrîyan peygirê halê oblîkî -î, seba çekuyanê makîyan peygirê halê oblîkî -e û seba zafhûmaran peygirê halê oblîkî -î yo (Lezgîn, 2015: 88-89).

Ergatîvîte dîyalektanê kurdkî de hêdî-hêdî vîndî beno. Labelê di dîyalektanê sey zazakî û kurmanckî de no xusuîyet hîna ganî yo. Cêr ra derheqê ergatîvîyeyî de goreyê doneyan tabloyêke deyayo.

Tablo 13: Goreyê Deman Kar-Subje-Objeyî

Dem	Zazakî-Kurmanckî	Zazakî-Kurmanckî	Zazakî-Kurmanckî
Demo Vîyarte	Subje - Oblîk	Objeyî - Sade	Kar goreyê objeyî yeno antene.
Demo Nikayin û Demo Ameyox	Subje - Sade	Objeyî - Oblîk	Kar goreyê subjeyî yeno antene.

Nê tabloyî ra eşkera vejîyêno orte ke zazakî de karî her tim goreyê unsurê sadeyî yenê antene. Demo vîyarte de objeyî halo sadeyî de yê o semed ra karî goreyê objeyan yenê antene. Labelê demo nikayin û demo ameyox de subjeyî halê sadeyî de yê qandê cû karî zî xo goreyê subjeyî eyar kenê.

4. Encam

Seke tabloyan de ameyo îşaretkerdene, her di dîyalektanê kurdkî de ergatîvîte sey yewbîni kar yeno. Heta kes eşkeno vajo ke zazakî de na taybetmendîye hîna zînde menda çünke taye mintiqayanê kurmanckî de ergatîvîte orte ra werîştö.

Zazakî û kurmanckî de demo nikayin û demo ameyox de xususen zî xêncê demê vîyarteyî û hikayeyê nê demî, heme deman de taybetmendîyê akuzatîvî estê. Yanî nê deman de karî bin tesîrê subjeyî de manenê. Labelê demo vîyarte û hikayeyê nê demî de obje karî ser o tesîr kenê. Qandê cû nê deman de karî goreyê objeyî yenê antene. Seke xebate de ifade bîyo, siruştê zîwanî terefdarê sadeyî yo. Karî zî mîyanê cumle de binê tesîrê elemanê sadeyî de yê. Heme demanê zazakî de ergatîvîte çînî yo. O semed ra zazakî nê-ergatîve ya.

Demo vîyarte de subje nêrî yan makî yan zî yewhûmar-zafhûmar bibo karî ser o tesîrêk nêkeno. Yewhûmare yan zafhûmarî ya karî, nêrî yan makiye ya karî goreyê objeyî yena tayînkerdene.

Mijara ergatîvîteyî de zazakî û kurmanckî herçiqas yewbînê rê mutabiqî bê zî mabênê înan de ferqêk esto. Zazakî de demo vîyarteyo diyar de obje gama ke zafhûmar beno gireyê {-î} gêno.

Taybetmendîyê ergatîveyî taye xususîyetî dayêne kurdkî. Sayeyê nê xususîyetan zîwan sewbîna zîwanan ra cîya beno. Zîwannasî û nuştoxê kurdkî, xususen zazakî û kurmanckî, ganî meseleya ergatîve rê zêde ehemîyet bidê. Zîwanê nê tewir taybetmendîyan reyde bîyayîşê xo seveknenê.

Zîwan teber ra mudaxeyî qebul nêkeno. Yanî xususîyetêko zîwanî de çînî yo, kes nêşkeno ey daxilê zîwanî bikero. Zîwan vurîyêno û her daîm ganî maneno. Taye diyalektan de sey sorankî û gorankî de taybetmendîya ergatîvîteyî vîndî bîya. Heta nê halî sîrayetê kurmanckî û taye fekanê zazakî zî kerdo. Mîyanê prosesê qalîkerdiş û nuştîşê de vîndîbîyayîşê hîn taybetmendîyan normal o. Na xebate de îstîsnayê ergatîvîteyî ra behs nêbîyo. Taye edatî mîyanê cumle de karanê nederbasdaran bedîlînenê û karê derbasdarî ramojnênê. Nê tewir edatî xususen kurmanckî de estê. Na xebate de nê edatan ra behs nêbîyo. Sey taye taybetmendîyan ergatîvîte zî seba zazakî sey kaxitê turnosolî yo. Sayeyê şuxulnayîşê ergatîvîteyî ma eşkenê asta zîwan zanayîşê qalîsubjeyî û nuştoxî tesbît bikerê.

Çimeyî

- Alî Bedirxan, C., Lescot R. (2009). *Kürtçe gramer*. İstanbul: Avesta.
- Aydoğan, İ. S. (2013). *Guman I*. Ankara: Lîs.
- Baran, B. (2012). *Rêzimana kurmanckî*. Dîyarbekir: Belkî.
- Bussman, H. (1998). *Routledge dictionary of language and linguistics*. New York: Routledge.
- Crystal, D. (2008). *A dictionary of linguistics and phonetics*. Oxford: Blackwell.
- Dixon, R. M. (1994). *Ergativity*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Grûba Xebate ya Vateyî (2019). *Sözlük Türkçe-Kirmanca (Zazaca), Ferhengê Tirkî-Kirmanckî*. İstanbul: Vate.
- Grûba Xebate ya Vateyî. (2005). *Rastnuştîşê Kirmanckî (Zazakî)*. İstanbul: Vate.
- Gündoğdu, S. (2016). "Variation in the ergative pattern of Kurmanji: evidence from Muş". *Kürdoloji - akademik çalışmalar*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi Basımevi.
- İncekan, A. (2009). *Ez Kurdî hîn dibim-geçişli fiiller ve ergatîv*. İstanbul: Nûbihar.
- Kanî, A. (2017). *Morfolojîya Kurmanckî û zimannasî*. İstanbul: J&J.
- Karaağaç, G. (2013). *Dil bilimi terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Lezgîn, R. (2012). *Dersê zîwanî*. Dîyarbekir: Roşna.
- Lezgin, R. (2015). "Kürtçe'de akuzatif – ergatif özellik". *Bingöl Üniversitesi Yaşayan Diller Enstitüsü Dergisi*. Yıl:1, Cilt1, Sayı 2, Kasım 2015, r. 82-95.
- Malmîsanij, M. (2015). *Kurmanca ile karşılaştırmalı Kurmanca (Zazaca) dilbilgisi*. İstanbul: Vate.
- Ocek, N. (2014). *Waneyên rêzimana Kurmanckî*. Wan: Sîtav.
- Polinsky, M. (2015). *Syntactic ergativity*. The Blackwell Companion to Syntax.
- Samur, A. (2012). *Rêziman û rastnivîsa Kurdiya Kurmanckî*. İstanbul: Nûbihar.
- Tan, S. (2011). *Rêziman û Rastnivîsa Zaravayê Kurmanckî*. İstanbul: Enstituya Kurdî ya Stenbolê.
- Taş, Ç. (2013). *Waneyên rêziman û rastnivîsa Kurmanckî*. İstanbul: Dîwan.
- Thackston, W. M. (2006). *Kurmanji Kurdish: a reference grammar with selected readings*. Massachusetts: Harvard University Press.
- Unus, S. (2000). "Di zaravayê Kurmanckî de babetekî balkêş: ergatîv". *Nûdem* c. 34, r. 41.
- Vardar, B. (Ed.). (2002). *Açıklamalı dilbilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Yavaş, M., Kızıl, H. (2020). "Ergatîvî di Kurdiya Kurmanckî de û rewşên awarte yê ergatîviya kurmanckî". *Kurdiname*, (2), 70-86.
- Yonat, M. (2019). *Kurmanckî Kürtçesi ağızları hakkında sosyolingüistik bir inceleme (Muş, Adıyaman, Şırnak Örneği)*. Tezê Doktorayê çapnêkerde.

<http://yilmazbaglar.blogspot.com.tr>

Extended Summary

Kurdish is a language with an ancient past, but the richness of the language and its literature has not been fully revealed until now. Especially many features of the Zazaki dialect have not been studied and revealed yet. Therefore, Zazaki could not complete the standardization phase. Zazaki has made a great progress especially in the last decade, and Zazaki has made progress thanks to many communication tools such as books, articles, newspapers, television and internet. Many books, magazines, articles, grammar books and theses on Zaza and Zazaki literature have been published. Despite the increasing interest in Zazaki language, especially thanks to the recently published academic publications, Zazaki has not been studied and enlightened in every aspect.

Ergativity and its impact on language is one of the big differences between languages. Ergativity has no effect on languages such as Persian, but it still has its effect on the Zazaki and Kurmanji dialects of Kurdish. However, Zazaki is not fully ergative either. In Zazaki language, ergativity is only in the past, and in this sense, Zazaki is a semi-ergative language. In Zazaki, the archaic features of the old languages have remained and preserved. The aim of this study is to explain the effect of ergativity in Zazaki language with examples. In the study, sometimes Zazaki and Kurmanc are given comparatively. Ergativity will be explained depending on transitive and intransitive verb conjugations. The effect of ergativity emerges due to the fact that verbs in Zazaki are transitive and intransitive. While the transitive verbs have ergativity, the intransitive verbs naturally show akuzative features. The standard Zazaki language recommended by the Vate Working Group was used in this study. The standardization of the language provides the emergence of the forgotten features of the language and the use of these features in the written language. Because in some dialects, ergativity disappears. Ergativity has begun to disappear in some dialects of Zazaki.

In this study, the characteristics of the ergative structure of Kurdish grammar in Zazaki were discussed. Ergative structure is an area that has attracted attention and researches by Kurdish linguists and researchers in recent

years. Although the ergative structure is mentioned in many grammar books, this subject needs to be widely evaluated and its finer points identified. The subject of this study is its ergative structure in the Zazaki dialect.

Ergativity (self-transition) has taken its place in linguistics since the beginning of the 20th century and is still a topic that has been discussed since then. Dixon, in his 1994 study, defines that about a quarter of the languages in the world show ergative properties, and in ergative languages, the subject of the intransitive sentence acts in the same way as the object of the transitive sentence and both act differently from the subject of the transitive sentence. In the Zazaki dialect, this structure appears in the sentences that show the transitive verb feature of the past tense. But in all the times of Zazaki there are no ergative properties. In other words, in present and past tense sentences, and in all intransitive sentences, Zazaki exhibits an akuzative string. Due to this double system, the Zazaki dialect and Kurdish are considered as semi-ergative one. The aim of this study is to determine the usage and usefulness of the ergativity system in a written work and to analyze it in the light of examples. For this purpose, grammar books written in Kurmanji Kurdish were used, and a general framework for Zazaki was tried to be drawn with the information obtained from Zazaki grammar books. Various sentences were given in the study, analysis, interpretation and evaluation of these sentences were made according to the characteristics of the sentences. In this way, the rules and features of the ergative structure in Zazaki are specified. The rules, rules and features of the ergative system mentioned in Zazaki grammar books are expressed in a very general and incomplete manner. The study also focused on gender. The ergative system is closely related to natural and grammatical gender, and this system that changes with gender has been tried to explain in the study. The ergative sequence that occurs in past tense and transitive verbs varies according to whether the object is feminine or masculine. These properties are explained with examples in the study. This study can be regarded as an introduction to the explanation of the ergative system in Zazaki. It is expected that this study will pave the way for future studies in the field of ergativity and form a basis for further studies.